

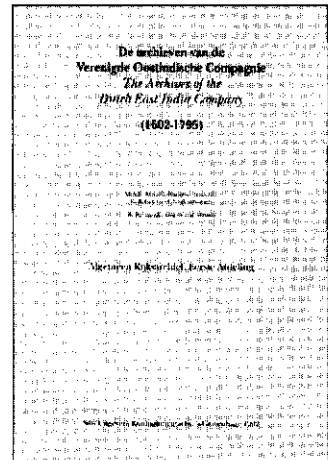
راهنمای آرشیوهای کمپانی هند شرقی هلند

De Archiven Van de Verenigde Oostindische Compagnie:
The Archives of the Dutch East India Company (1602-1795)

○ رجبعلی کاوانی

M. A. P. Meilink - Roelfsz, Inventaris
R. Raben en H. Spijkerman ed.
R. Raben ed., History and Manual
Algemeen Rijksarchief, Eerste Afdeling
Sdu Uitgeverij Koninginnegracht, s -
Gravenhage 1992

○ آرشیوهای کمپانی هند شرقی هلند
○ مولفین: میلینک رولفوز، آر. رابن و اچ. اسپایکرمن
○ آرشیو ملی هلند، چاپ اول، ۱۹۹۲، ۵۵۵ صفحه

[Heren XVII] بوده که نمایندگان شش اتاق بازرگانی [kamer] را تشکیل می‌دادند. این نمایندگان از قسمت‌های مختلف کشور هلند جمع می‌آمده‌اند. شش اتاق بازرگانی یاد شده در شهرهای زیر مستقر بوده‌اند: آمستردام، زیلند، [Zeeland] دلفت [Delft]، رتردام [Rotterdam]، هورن [Hoorn] و انکھویزن [Enkhuizen]. هر کدام از این اتاق‌های بازرگانی سهم متفاوتی را در تشکیل کمپانی داشتند و به همین نسبت دارای حق رای متفاوتی بودند.

در قسمت سوم از فصل اول به مدیران و سهامداران کمپانی هند شرقی هلند پرداخته شده است. تعداد این مدیران، حقوق دریافتی، مدت مدیریت آنها، نحوه تقسیم سود و نظایر آن، مطالب عمده این قسمت را تشکیل می‌دهند.

در قسمت چهارم این فصل درباره اداره مرکزی و وظایف هیئت رئیسه هفده نفره و کمیته‌های مختلف آن مطالبی آورده شده است. هیئت رئیسه هفده نفره کمپانی سالی یک دفعه برای تصمیم‌گیری در مورد مسائل مختلف کمپانی تشکیل جلسه می‌داده‌اند که یک یا دو هفته به طول می‌انجامیده است. این جلسات گاهی دو دفعه در سال تشکیل می‌شده اما بعد از سال ۱۷۵۱ تشکیل دو جلسه در سال به صورت قاعده درآمده است. در فاصله بین جلسات هیئت رئیسه، جلسات کمیته مدیران [directeurs] کمپانی تشکیل می‌شده و در آن در مورد دستور کار جلسات هیئت رئیسه هفده نفره بحث می‌شده است. این مدیران هم‌چنین دستورالعمل‌هایی در مورد اداره اتاق‌های شش‌گانه می‌داده‌اند.

از میان کمیته‌های یاد شده کمیته‌های زیر به صورت فعال عمل

آرشیوهای کمپانی هند شرقی هلند با حدود ۲۵ میلیون برگ سند که هنوز قسمت اعظم آن بازخوانی نشده است، از منابع مهم برای فهم بهتر تاریخ قرن هفدهم و هجدهم بسیاری از کشورها در آسیا، آفریقا و اروپاست. این کمپانی که از اتحاد چند کمپانی کوچکتر در سال ۱۶۰۲ تشکیل شد، مقر اصلی آن در هلند بود. مرکز اصلی مؤسسات این کمپانی در آسیا، شهر باتاویا [Batavia] بود که همان جا کارتای امروزی در اندونزی است. این کمپانی به مدت دو قرن در رقابت با کمپانی هند شرقی انگلیس و دیگر دول اروپایی به فعالیت خود ادامه داد و چند کشور آسیایی را مستعمره خود کرد و روابط تجاری وسیعی با دیگر کشورهای مستقل در آسیا داشت. اما سرانجام از رقابت بازماند و در اواخر قرن هجدهم منحل شد. در مقدمه کتاب خاطرنشان شده که این کتاب براساس ساختار و سازمانی نوشته شده که خانم میلینک رولفوز، مورخ و آرشیویست معروف هلندی برای آرشیو ملی هلند [ARA] فراهم آورده است. کتاب از دو بخش مستقل تشکیل شده است. بخش اول به معرفی طولانی کمپانی هند شرقی هلند و آرشیوهای آن اختصاص دارد. قسمت دوم در مورد چگونگی استفاده از این آرشیوهاست. بخش اول خود از پنج فصل تشکیل شده که نویسندگان مختلف آن را تألیف کرده‌اند. فصل اول که در مورد سازمان و ساختار کمپانی هند شرقی هلند است، توسط پروفیسور اف. اس. خاسترا [F. S. GAASTRA] تحریر شده است. در آغاز فصل اول کمپانی هند شرقی هلند معرفی شده است. در قسمت دوم همین فصل در مورد منابع مالی و منشور کمپانی [charter] آن بحث شده است. با مطالعه این قسمت درمی‌یابیم که هیئت رئیسه کمپانی هند شرقی هلند مرکب از هفده نفر مرد

در قسمت پنجم از فصل اول مطالبی دربارهٔ اداره و مدیریت اتاق‌های شش‌گانه آمده است. وظایف مدیران اتاق‌های شش‌گانه انتقال تصمیماتی بود که به توسط هیئت رئیسه هفده نفری گرفته شده بود. این مدیران در جایی به نام خانهٔ هند شرقی [Oostindisch Huis] تشکیل جلسه می‌دادند حسابداران، صندوق‌دارها و منشیان وظایف اداری خود را در این مکان انجام می‌دادند و کالاها نیز در همین مکان انبار می‌شد، در اتاق آمستردام، مدیران معمولاً هفته‌ای دو دفعه، دوشنبه‌ها و پنج‌شنبه‌ها جلسه داشتند. در زمان جلسات هیأت‌مدیره هفده نفری و یا در زمانی که در مورد مطلبی باید به سرعت تصمیم‌گیری می‌شد، جلسات اضطراری منعقد می‌گشت. مدیران برای یک فصل یا یک سال و در رأس کمیته‌های مختلف کشتی‌سازی، مهمات، دفترداری یا فروش کالاها منصوب می‌شدند. معمولاً کمیته‌های زیر در هر اتاق بازرگانی وجود داشت:

۱ - کمیتهٔ اتاق محاسبه [commissie van de rekenkamer]
این کمیته سرپرستی سرحسابدار، دفتر پایایی، دفتر پرداخت و دفتر منشیان را

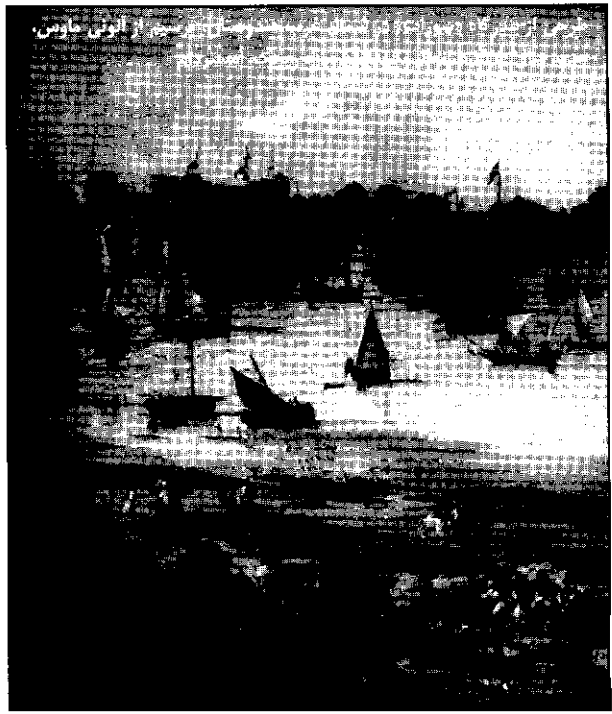
۱ - کمیتهٔ تهیهٔ ترازنامهٔ سالانه.
۲ - کمیتهٔ نظارت و راهنمایی حراج‌های برپا شده توسط اتاق‌ها.
۳ - کمیتهٔ نظارت و بازرسی دفاتر ثبتی اتاق‌ها.
۴ - کمیتهٔ بازخوانی نامه‌ها و اسناد دریافتی از آسیا و سپس نوشتن یک پیش‌نویس از آنها برای بدنهٔ اجرایی در آسیا. در این کمیته چهار مدیر از آمستردام، دو مدیر از زیلند و از اتاق‌های کوچکتر نیز هر کدام یک مدیر حضور داشتند. این کمیته در لاهه تشکیل جلسه می‌داد و به نام [Besogne Haags] شناخته می‌شدند.
۵ - در زمان جنگ ناوگان‌ها دستورالعمل‌هایی در مورد راه‌ها و علامت‌های سری دریافت می‌کردند. این دستورالعمل‌ها به وسیلهٔ یک کمیتهٔ مخفی [Secret Commissie] تهیه می‌شد.
زمان و محتوای جلسات هیئت رئیسه هفده نفره به مقدار زیادی تحت تأثیر فصول تجارت و دریانوردی بوده است. معمولاً اولین جلسهٔ هیئت‌رئیسه در پاییز برگزار می‌شده است که معمولاً بعد از آمدن ناوگان

در راهنمای کلی که در سال ۱۶۰۵ به وسیلهٔ مدیران کمپانی تهیه شده بود، تأسیسات به سه دسته کلی تقسیم شده بودند: ۱ - تجارتي که کمپانی به واسطهٔ غلبه و فتح به دست آورده بود، ۲ - تجارتي که تحت لوای قراردادهای اختصاصی پا گرفته بود، ۳ - تجارتي که تحت لوای قراردادهایی پا گرفته بود که با حکام یا کشورهای آسیایی منعقد شده بود که بر طبق آنها کمپانی هند شرقی هلند کم و بیش به صورت یک شریک عمل می‌کرد

بازگشتی از آسیا در اواخر آگوست بوده است. در جلسات هیئت‌رئیسه معمولاً در مورد موضوعات زیر تصمیم‌گیری و گفت‌وگو می‌شده است.
○ زمان حراج در هر یک از اتاق‌ها، مقدار کالایی که باید برای فروش عرضه شود و شرایطی که بر طبق آن، کالاها باید فروخته شود.
○ تعداد کشتی و خدمه‌ای که باید به آسیا فرستاده شود.
○ مقدار کالایی که باید به آسیا فرستاده شود.
○ مقدار طلا و نقره‌ای که به صورت ضرب شده یا شمش و همچنین سکه‌های ضرب شدهٔ مسی که باید به آسیا فرستاده شود.
○ لیست فرآورده‌هایی که مدیران کمپانی هند شرقی هلند تمایل داشتند که با ناوگان بازگشتی از آسیا، دریافت کنند.
تصمیم‌گیری دربارهٔ فرماندار کل و شورای آسیا (Raad Van Indie).
حق انتصاب یک شخص به عضویت شورای آسیا و همچنین فرماندهی یکی از تأسیسات کمپانی به هیئت رئیسه هفده نفره تعلق داشت.
○ در تمام جلسات هیئت رئیسه هفده نفره در مورد وضعیت مالی هر یک از اتاق‌های شش‌گانه، مبلغ موجودی نقد، ترازنامهٔ اعتباری در بانک، بدهی‌های هنگفت و دعاوی، تحقیق به عمل می‌آمد. علاوه بر این، در پاییز و گاهی اوقات در زمستان، در مورد مهمات و توپخانه، فهرستی تهیه می‌شد.
○ در جلسات پاییزی، در چند نوبت، قطعاتی از نامه‌های کلی [missive generale] از فرماندار کل و شورای آسیا خوانده می‌شد که اطلاعاتی در مورد وضعیت بازرگانی، مالی و سیاسی فی‌یوسه [VOC] در آسیا ارائه می‌داد.

به عهده داشت. سرحسابدار وظیفهٔ انتقال سهام و سود را به عهده داشت.
۲ - کمیتهٔ پذیرش [commissie van de ontvangst]. این کمیته در همکاری نزدیک با کمیتهٔ اتاق محاسبه بود و بر صندوقداران نظارت داشت. این کمیته همچنین مسئولیت خرید نقره و طلا را برای فرستادن به آسیا برعهده داشت. صندوقدار و دستیارش در دفتر پذیرش [ontvangst kamer] کار می‌کردند.
۳ - رؤسای انبارها [Heren van 't Pakhuis] بر کار دفترداران در دفتر انبار نظارت می‌کردند. در دفتر انبار، برای کالاهایی که خریده شده بود، کالاهایی که به آسیا فرستاده شده بود، کالاهایی که از آسیا وارد شده بود و قیمت‌هایی که در حراج به دست آورده بودند، دفاتر ثبت وجود داشت.
۴ - کمیتهٔ خدمه [commissie van de equipage]. وظیفهٔ این کمیته بازرسی تمام اموری بود که در ارتباط با کشتی‌سازی و شناورها بود. این مدیران در کارخانه‌های کشتی‌سازی حضور داشتند و بر کار استخدام ملاحان و سربازان نظارت داشتند. مدیران کمیتهٔ زیلند خود را به نحو دیگری سازمان‌دهی کرده بودند: کمیتهٔ مالی [commissie van de thesaurie]، کمیتهٔ بازرگانی [commissie van de koopmanschappen] و کمیتهٔ خدمه [commissie van de equipage].

در قسمت ششم از فصل اول با سازمان کمپانی هند شرقی هلند (فی‌یوسه) در آسیا، آشنا می‌شویم. هر چند که منشور ۱۶۰۲ در مورد سازمان و یکر بندگی کمپانی در اروپا کاملاً واضح بود، اما این مسئله در مورد ساختار

را دارا بود. او بر تمام تجارت کمپانی در آسیا فرماندهی عالی داشت. مکاتبات بین فرماندار کل و شورا و بسیاری از تأسیسات در آسیا به وسیله مشاورین انجام می‌شد. نامه‌های کلی [generale missive]، که در آن فرماندار کل و شورا در مورد وضعیت کمپانی در آسیا به هیئت رئیسه هفده نفره در هلند گزارش می‌دادند، نیز بر اساس همین مکاتبات، نوشته می‌شد. بعد از نوشتن پیش‌نویس نامه‌های کلی به وسیله مشاورین، تمام آن به وسیله شورای آسیا بازبینی و در نهایت امضا می‌شد. فرماندار کل و شورا آسیا هم‌چنین متن سفارشات کلی از آسیا [generale eis van Indie] را فراهم می‌کردند که در آن مقدار پول، کالا، کشتی و خدمه‌ای که برای اداره امور کمپانی در آسیا ضروری به نظر می‌رسید، نوشته شده بود.

در طی جلسات هیئت رئیسه هفده نفره، لیست سفارشات کلی که از آسیا رسیده بود، مطرح و درباره آنها تصمیم‌گیری می‌شد. سفارشات تأسیسات دیگر نیز در باتاویا به متن سفارشات کلی از آسیا اضافه می‌شد و فرماندار کل و شورا آسیا در باتاویا مجاز بودند که در مورد کاهش یا افزایش مقدار سفارشات بر طبق نظر خودشان عمل کنند. برای چند سال در نیمه دوم قرن هفدهم تنها سیلان بود که اجازه داشت سفارشات خود را بدون واسطه تقدیم هیئت رئیسه هفده نفره بکند. فرماندار کل و شورا آسیا، واسطه بین هیئت رئیسه هفده نفره و تأسیسات کمپانی در آسیا بودند.

تفاوت بسیاری در اندازه، اهمیت اقتصادی و وضعیت سیاسی تأسیسات کمپانی در کشورها و مناطق مختلف بود. در راهنمای کلی [generale instructie] که در سال ۱۶۰۵ به وسیله مدیران کمپانی تهیه شده بود، تأسیسات به سه دسته کلی تقسیم شده بودند، این تقسیم‌بندی هم‌چنین نمودار وضعیت سیاسی منطقه بود:

۱- تجارتي که کمپانی به واسطه غلبه و فتح به دست آورده بود [eigen conquete] که می‌توان برای نمونه مجمع‌الجزایر باندا [Banda Archipelago] و فرمز [Formosa] را نام برد.

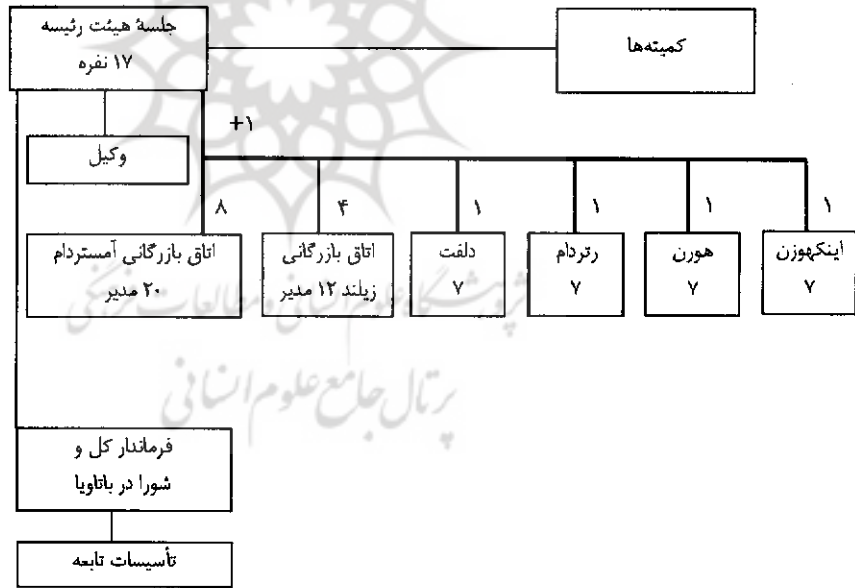
۲- تجارتي که در تحت لوای قراردادهای اختصاصی یا گرفته بود که می‌توان به قرارداد با حاکم ترنانه [Ternate] و امبونیا [Ambonia] اشاره کرد.

۳- تجارتي که در تحت لوای قراردادهایی یا گرفته بود که با حکام یا کشورهای آسیایی منعقد شده بود که بر طبق آنها کمپانی هند شرقی هلند کم و بیش به صورت یک شریک عمل می‌کرد.

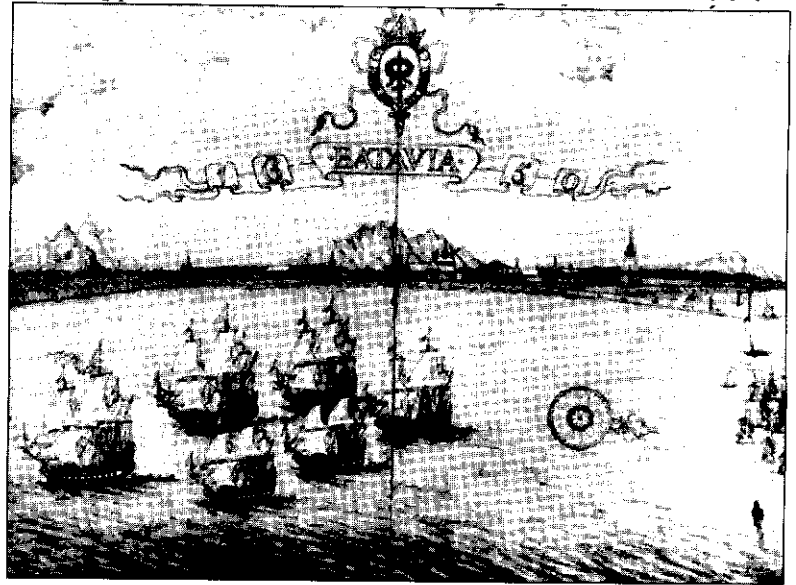
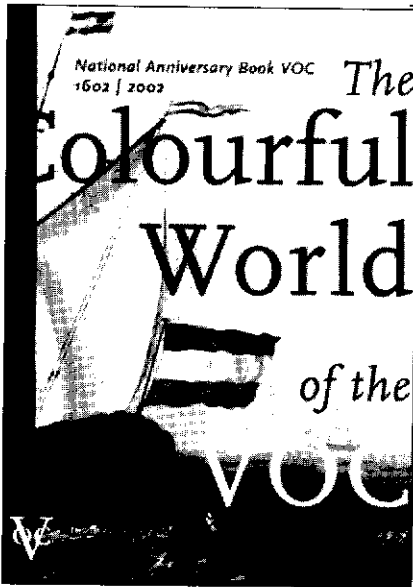
پیش از این، فرماندار کل در هنگام بازگشت خویش از آسیا یک تقسیم‌بندی سه‌گانه کرده بود که به نحوی مصنوعی به نظر می‌رسید. بیشتر قراردادهای اختصاصی با خشونت تحمیل شده بود، لذا به‌طور مثال، درست‌تر به نظر می‌رسد که در مورد جزایر مولوکاس [Molucas] بیشتر از تجارت بر پایه غلبه و گو شود تا آنکه یک تجارت بر پایه قرارداد در نظر گرفته شود.

اهمیت و وضعیت تأسیسات کمپانی به نوع القاب و مقدار حقوق مقامات عالی‌سنجیده می‌شد. تأسیسات بزرگ که در آنها کمپانی اقتدار بر قلمرو را نیز کسب کرده بود، در تحت امر یک فرماندار [gouverneur] بود. در حوالی سال ۱۶۸۵، آمبون، باندا، مولوکاس (ترنانه)، کوروماندل، سیلان و مالاکا این وضعیت

دیاگرام کلی سازمان کمپانی هند شرقی هلند

کمپانی در آسیا صلح نمی‌کرد. منشور به کمپانی حقوق بسیاری در مورد نحوه عمل در آسیا داده بود: کمپانی می‌توانست در آسیا قلعه بسازد، سرباز استخدام کند، با حکام آسیایی قرارداد منعقد کند و قاضی منصوب کند. در ۱۶۰۹ مدیران تصمیم گرفتند که فرماندهی عالی در آسیا را به فرماندار کل واگذار کنند و شورای آسیا، دستیار وی در انجام وظایفش باشد. بعد از جنگ‌های بسیار، باتاویا در ۱۶۱۹ در محل شهر بندری جاوه‌ای جاکارتا تأسیس شد. باتاویا مقر فرماندار کل و دولت عالی [Hoge Regering] و هم‌چنین مرکز اداری و مرکز ملاقات ناوگان‌های کمپانی گردید. فرماندار کل خیلی قدرتمند نبود. وی مقام اول را در شورا داشت ولی قادر به تصمیم‌گیری در مورد مسائل مهم بدون موافقت شورا نبود. مدیر کل [directeur general] مقام دوم در فرماندهی

«کمپانی هند شرقی هلند» از اتحاد چند کمپانی کوچکتر در سال ۱۶۰۲ تشکیل شد، و مقر اصلی آن در هلند بود. مرکز اصلی مؤسسات این کمپانی در آسیا، شهر باتاویا [Batavia] بود که همان جا کارتای امروزی در اندونزی است

در آسیا با اتاق‌های بازرگانی در سرزمین اصلی [Patria] را انجام می‌دادند. در قسمت هشتم و پایانی فصل اول به پایان کار کمپانی هند شرقی هلند در آسیا اشاره شده است. در اثر بروز جنگ با انگلستان در دسامبر ۱۷۸۰، کمپانی با مشکلات عظیم مالی مواجه شد به طوری که اتاق‌های بازرگانی در هلند خواستار توقف پرداخت‌ها شدند. تنها اطلاق بازرگانی زیلند با این مشکلات مالی مواجه نبود. دولت جمهوری در این زمان پرداخت تعهدات مالی کمپانی را برعهده گرفت و کمپانی بدین وسیله توانست به کارش ادامه بدهد. اما این کار زمام امور کمپانی را به دست دولت هلند داد و آن را از حالت یک شرکت خصوصی خارج کرد. بعد از اشغال هلند به وسیله فرانسه و سقوط جمهوری قدیم، بدنه قدیم مدیران جای خود را به «کمپته امور تجارت و متعلقات هند شرقی» [Comit tot de zaken van de Oost-Indische handel en bezittingen] داد. در اول مارس ۱۷۹۶، مدیران از پست‌های خود استعفا دادند. با وجود این، منشور فی‌یوسه مجدداً تا آخر سال ۱۷۹۸ و نهایتاً تا ۳۱ دسامبر ۱۸۰۰ تمدید شد. کمپانی به کارش ادامه داد ولی دامنه عملیات آن به شدت کاهش یافت. در ۱۸۰۳ اتاق‌های بازرگانی دلفته هورن و انکهورزن منحل شدند. روتردام و میدل برخ [Middelburg] صرفاً با یک دفتر فروش به کار خود ادامه دادند. در قرن نوزدهم منشور کمپانی دیگر تمدید نشد و کمپانی حمایت قانونی خویش را از دست داد و در غیاب یک حاکم جدید، نهایتاً «شورای متعلقات و تأسیسات آسیایی» [Raad der Aziatische bezittingen en etablissementen] که در ۱۵ می سال ۱۸۰۰ تأسیس شده بود، سرپرستی کمپانی را به‌عهده گرفت. اما در این زمان، تأسیسات کمپانی در آسیا از تغییرات عمده‌ای که در مدیریت کمپانی صورت پذیرفته بود، بسیار کم متأثر شده بود. در ۱۷۹۵ بعد از شروع جنگ، بیشتر تأسیسات فی‌یوسه [VOC] به دست انگلیسی‌ها افتاد. با وجود این جاوه هنوز در دست هلندی‌ها بود و پرچم هلندی‌ها هنوز بر فراز کانتون [Canton] در چین و دشیما [Deshima] در ژاپن در اهتزاز بود. جنگ تغییرات پر دامنه‌ای در تجارت بین اروپا و جاوه برجای گذاشت. در پایان، در سال ۱۸۱۱ جاوه به دست انگلیسی‌ها افتاد و این به یک معنا، پایان حضور کمپانی هند شرقی هلند در آسیا بود.

را داشتند. یک قرن بعد، دماغه امپدیک، ساحل شمالی جاوه و ماکاسار [Makassar] نیز فرماندار داشتند. تأسیسات مهم اقتصادی کمپانی در بنگال، سورات و ایران به وسیله یک مدیر سرپرستی می‌شدند. در مالابار [Malabar] و ساحل غربی سوماترا (پادانگ) یک فرمانده [commandeur] در رأس تشکیلات قرار داشت. در شریبون [cheribon]، بانجارماسین [Banjarmasin] و پالم‌بنگ [Palembang] یک مقیم سرپرستی امور کمپانی را به‌عهده داشت. در همان وقت در ژاپن و تیمور، یک سرپرست تأسیسات [opperhoofd] عهده‌دار مدیریت تأسیسات کمپانی بود. این مقام‌ها تماماً مانند فرماندار کل، نماینده کمپانی بودند و نمی‌توانستند خودسرانه عمل کنند و اینان نفر اول در شورا بودند ولی وظیفه داشتند که تصمیم‌های مهم را به اتفاق شورا بگیرند. در خود این شوراها نیز نوعی تقسیم وظایف وجود داشت. نفر دوم در فرماندهی (secunde)، معمولاً یک بازرگان عمده [opperkoopman] بود که سرپرستی امور تجاری را به‌عهده داشت. در شورا هم‌چنین حضور یک فرمانده نظامی، یک سرپرست دفترداری و یک دادستان (fiscaal) الزامی بود.

در قسمت هفتم از فصل اول نویسنده به معرفی باتاویا به عنوان مرکز اداری کمپانی در آسیا پرداخته است. وی می‌نویسد که تمام تأسیسات کمپانی در آسیا (به انضمام تأسیسات واقع در دماغه امپدیک) در تحت فرماندهی فرماندار کل و شورای باتاویا بودند. در همین زمان باتاویا مهم‌ترین بندر برای ورود و خروج کشتی‌ها از اروپا و بالعکس بود. ارتباط بین مدیران و تأسیسات مختلف نیز به وسیله فرماندار کل و شورا و بدنه اداری آن انجام می‌پذیرفت. استثنائاتی بر این قاعده وجود داشت. تأسیسات فی‌یوسه در گمبرون (بندرعباس) و گاهی تأسیسات واقع در هند مستقیماً با مقامات کمپانی در هلند از طریق زمینی از راه عثمانی مکاتبه می‌کردند. اداره کل [generale secretarie] به فرماندار کل و شورا در کارهایشان کمک می‌کرد. منشی فرماندار کل و شورا، که در رأس اداره کل قرار داشت، در جلسات شورای آسیا نیز حضور داشت و قطع‌نامه‌ها [resoluties] را تنظیم می‌کرد. منشی یا معاون وی در اداره کل که مقام بازرگان [koopman] را داشت، روزنامه [dagregister] باتاویا را تحریر می‌کرد. منشی‌های بسیاری که در اداره کل کار می‌کردند، کار مکاتبه تأسیسات